

**ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ
ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ЧЕРНІВЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ В КОНТЕКСТІ
ЕФЕКТИВНОГО ПЛАНУВАННЯ ГРОШОВИХ ПОТОКІВ**

Ринкове трансформування народно-господарського комплексу України являє собою процес зміни визначальних характеристик економічної системи, зокрема її елементів, зв'язків між ними та пропорцій розвитку. Причому це стосується не тільки економіки в цілому, а і її підсистем галузевого рівня, серед яких особливу роль відіграє харчова промисловість, прискорений розвиток якої є одним з пріоритетів державної соціально-економічної політики.

Набуття Україною конкурентоспроможності у сучасному світі нерозривно пов'язане із модернізацією її економіки. Як засвідчує міжнародний досвід, важливою складовою мобілізації інституційних чинників зміцнення конкурентоспроможності національної економіки є стабільний розвиток підприємств. Розширення структури пропозицій на внутрішньому ринку товарів та послуг, створення ефективного конкурентного середовища, стимулювання інноваційного розвитку, відродження підприємницької ініціативи населення, створення додаткових робочих місць та підвищення гнучкості зайнятості, зміцнення регіональних економік – це далеко не всі, але дуже важливі завдання, що стоять на сучасному етапі розвитку перед вітчизняними підприємствами України, у тому числі й Чернівецької області.

У вітчизняній економічній літературі проблемам розвитку промислових підприємств, підвищення їх ефективності присвячено праці Т.Л. Мостенської [1], І.О. Бланка [2], Л.В. Дейнеко [3], М.Д. Білика [4] та інших економістів. Разом з тим вироблення механізмів планування грошових ресурсів для забезпечення економічного зростання підприємств харчової промисловості в сучасних умовах нестабільного зовнішнього середовища потребує постійної уваги.

Загострення ситуації на світовому продовольчому ринку, лібералізація зовнішньо-

торговельних відносин, зростання цін на продовольство як у світі, так і в країні посилюють завдання підвищення ефективності розвитку галузі, які спрямовані на забезпечення соціальної стабільності, підвищення добробуту населення.

Основним завданням даної статті є дослідження сучасного стану розвитку підприємств харчової промисловості, визначення основних перспективних напрямів функціонування харчових підприємств у контексті ефективного планування грошових потоків, недооцінка якого призводить до значних економічних втрат у сучасних умовах господарювання.

На Буковині сформований достатньо розвинений промисловий комплекс, до його складу входять підприємства харчової промисловості, виробництва та розподілення електроенергії, газу і води, машинобудування, легкої промисловості, металургії та обробки металу, виробництва деревини й виробів з деревини та ін. Так, зокрема, в області станом на 01.01.2012 р. здійснюють діяльність 17665 підприємств, що на 377 підприємств більше, ніж у 2010 р., на 870 підприємств більше порівняно з 2009 р. та на 2967 підприємств більше порівняно з 2007 р. Розподіл підприємств за галузями промисловості та динаміка частки в загальній кількості представлено в табл. 1.

Дані табл. 1 свідчать про зростання загальної кількості підприємств на 337 суб'єктів господарювання у 2011 р. порівняно з 2010 р. Таке зростання спостерігається за такими видами економічної діяльності, як: сільське господарство, мисливство, лісове господарство (на 12 підприємств), торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (на 76 підприємств), діяльність, що пов'язана з операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям (на 105

Розподіл суб'єктів ЄДРПОУ за видами економічної діяльності

№ з/п	Шифр галузі КВЕД	Вид економічної діяльності	2010 р.		2011 р.		Відхилення (+,-) 2011/2010 рр.	
			К-ть	%	К-ть	%	у сумі	у %
1.		Всього, у тому числі	17288	100	17665	100	337	x
2.	A	Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	1640	9,5	1652	9,4	12	-0,1
3.	B	Рибальство, рибництво	42	0,2	42	0,2	-	-
4.		Промисловість:	1822	10,6	1822	10,3	-	-0,3
5.	C	добувна	71	0,4	73	0,4	2	-
6.	D	переробна	1690	9,8	1694	9,6	4	-0,2
7.	E	виробництво та розподілення електроенергії, газу, води	61	0,4	55	0,3	-6	-0,1
8.	F	Будівництво	957	5,5	941	5,3	-16	-0,2
9.	G	Торгівля, ремонт автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку	2831	16,4	2907	16,5	76	0,1
10.	H	Діяльність готелів та ресторанів	292	1,7	304	1,7	12	-
11.	I	Діяльність транспорту та зв'язку	622	3,6	673	3,8	51	0,2
12.	J	Фінансова діяльність	228	1,3	203	1,1	-25	-0,2
13.	K	Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям	1814	10,5	1919	10,8	105	0,3
14.	L	Державне управління	1053	6,1	1053	6,1	-	-0,1
15.	M	Освіта	995	5,8	998	5,6	3	-0,2
16.	N	Охорона здоров'я	723	4,2	738	4,2	15	-
17.	O	Надання комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту	3602	20,8	3755	21,3	153	0,5
18.		Інші	667	3,8	658	3,7	-9	-0,1

Узагальнено автором за даними джерела [5].

підприємств), діяльність, пов'язана з наданням комунальних та індивідуальних послуг, діяльність у сфері культури та спорту (на 153 господарюючі одиниці).

Структура промислових суб'єктів ЄДРПОУ наглядно зображена на рис. 1.

Як бачимо, з 17665 підприємств області 3755 підприємств, що надають комунальні та індивідуальні послуги, здійснюють діяльність у сфері культури та спорту, їх частка складає 21,3% від загальної кількості, 2907 підприємств торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого

вжитку, або 16,5%, підприємства, що здійснюють операції з нерухомим майном, надають послуги підприємцям, у тому числі пов'язані з орендою, інжинірингом, складають 10,8% (1919 підприємств), підприємства промисловості, сільського господарства, мисливства, рибальства, рибництва, лісового господарства займають 19,9% та налічують 3516 підприємств.

Підприємств переробної промисловості, у тому числі тих, що займаються виробництвом продуктів харчування, налічується 1694, або 9,6%, у загальній кількості.

Рис. 1. Частка промислових підприємств у загальній кількості підприємств області

Частка переробних підприємств складає 93% всіх промислових підприємств, яких станом на 01.01.2012 р. налічується 1822 одиниці. З них підприємств добувної промисловості налічується 73 господарючі одиниці, їх частка в загальній кількості промислових підприємств складає всього 4%, решту – 3% (55 суб'єктів господарювання) – займають підприємства з виробництва і розподілення електроенергії, газу, води. Незважаючи на те що кількість підприємств за досліджуваний період зростає, складні економічні умови вимагають у першу чергу підвищення ролі та значення якісних характеристик розвитку сучасних підприємств.

Таким чином, харчова промисловість області являється не тільки складовою частиною промисловості України, яка представляє собою важливу частину народного господарства країни, а й здійснює вагомий внесок у створення матеріально-технічної бази усього суспільного виробництва регіону, а також виготовляє більшу частину матеріальних цінностей, призначених для задоволення потреб населення.

Харчова промисловість є одним із системоутворюючих елементів економіки України. Роль галузі у повноцінному забезпеченні населення країни продовольчими товарами, тісний зв'язок із сільським господарством, участь у формуванні експортного потенціалу визначають її стратегічне значення. Ефек-

тивна, високопродуктивна, динамічно зростаюча харчова промисловість є пріоритетом у забезпеченні економічної безпеки держави і досягненні високої національної конкурентоздатності [1,9].

Динаміка підприємств, що здійснюють виключно виробництво харчових продуктів, у тому числі м'ясних, рибних, хлібобулочних виробів, фруктових, овочевих соків, продуктів борошномельно-круп'яної промисловості, мінеральних вод та інших безалкогольних напоїв, кондитерських виробів та інших продуктів, зображена на рис. 2.

Харчова промисловість Буковини як складова частина аграрного сектору економіки працює в напрямку нарощування виробництва та збільшення асортименту високоякісних продовольчих товарів. Над вирішенням цієї життєво важливої проблеми в області більш як на 200 підприємствах харчової промисловості в 10 галузях працює 15% чисельності зайнятого населення. Забезпечення населення якісними продуктами харчування є одним із головних напрямів соціально-економічного розвитку будь-якої держави. На Буковині є всі об'єктивні передумови для створення високорозвиненої індустрії продуктів харчування, спроможної задовольнити внутрішні потреби у продовольстві та забезпечити значні валютні надходження від його реалізації на світовому ринку. Щорічно на прилавки магазинів надходять сотні нових

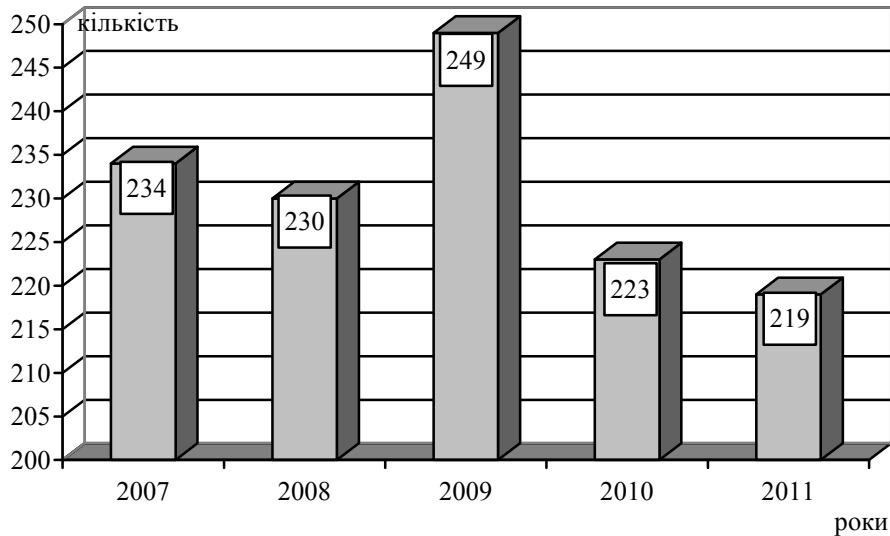

Рис. 2. Динаміка кількості підприємств харчової промисловості Чернівецької області (узагальнено автором за даними джерела [5])

найменувань продуктів харчування, які за своїми смаковими і поживними якостями значно кращі за іноземні аналоги. Продукція харчових підприємств області добре відома не лише в Україні, але і за її межами. Номенклатура продукції на підприємствах цього виду діяльності перевищує 200 найменувань.

Харчовими переробними підприємствами АПК області за 2010 р. вироблено товарної продукції на суму 765493 тис. грн., що на 25,6% більше, ніж за 2009 р. Зі значним збільшенням обсягів виробництва спрацювали м'ясопереробна, консервна, молокопереробна, спиртова та хлібопекарська галузі (табл. 2).

Таблиця 2

Обсяг реалізованої продукції, виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів підприємствами Чернівецької області, тис. т [5]

Роки	Обсяг реалізації	У % до підсумку
2007	651633,3	25,2
2008	801460,6	23,1
2009	765493	25,6
2010	807097,4	25,5
2011	898841,4	22,9

Відбувається поступове зростання обсягу реалізації продукції, виробництва харчових продуктів, напоїв. Зокрема, у 2011 р. на 91744 тис. грн, або на 11%, порівняно з 2010 р., у 2010 р. на 41604 тис. грн порівняно з 2009 р., або 25,5%, у 2009 р. обсяг склав 25,6% порівняно з 2008 р., у 2008 р. на 149827,3 тис. грн порівняно з 2007 р. загальнообласного обсягу реалізованої промислової продукції. Значне зростання обсягів виробництва спостерігалось у 2003 та 2007 рр.

Значення індексу переробної промисловості склало у 2007 р. 122,5%, індексу продукції харчової промисловості – 134,1% відповідно.

За останні роки найнижчий індекс продукції переробної промисловості спостерігався у 2009 р. та склав 72,5%. Основною причиною зниження індексів промислової продукції, в тому числі переробної та харчової промисловості, була повінь 2008 р. на Буковині. Починаючи з 2010 р. спостерігається стабільне нарощування обсягів вироб-

ництва промислової продукції підприємств області. У 2010 р. індекс промислової продукції на підприємствах з виробництва харчо-

вих продуктів та напоїв становив 97,5%, а у 2011 р. підвищився на 4% і склав 101,5% (рис. 3).

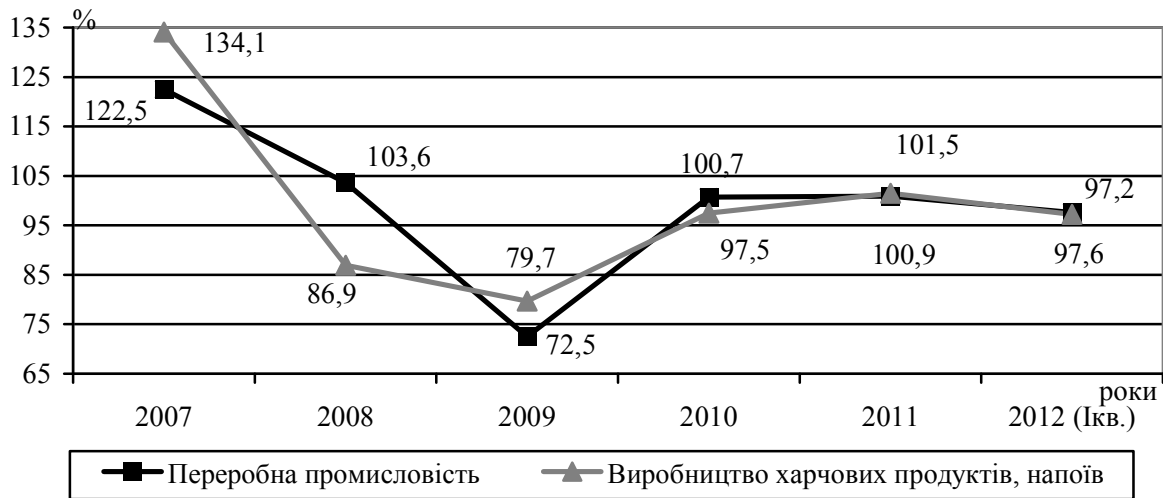

Рис. 3. Динаміка індексів промислової продукції підприємств переробної промисловості та з виробництва харчових продуктів Чернівецької області

Виробництво м'яса та м'ясних продуктів є одним із провідних видів діяльності у виробництві харчової продукції області. Підприємства цього виду діяльності забезпечують населення м'ясом та продуктами його переробки. Виготовлені за старовинними рецептами і сучасними технологіями ковбасні вироби витіснили з місцевого ринку продукцію європейських країн. Найпотужнішим серед м'ясопереробних підприємств є приватне підприємство "Колос", яке щорічно виробляє близько 5 тис. т м'яса і субпродуктів I категорії, ковбасних виробів, що налічують більше 150 найменувань, 45-50 туб м'ясних консервів, близько 40 т напівфабрикатів, 130 т варених ковбас для дитячого харчування. В області продукція реалізується у п'яти фірмових магазинах, два з яких працюють за методом самообслуговування – по типу супермаркетів світового рівня. Відкриті представництва в Києві, Житомирі, Одесі, Миколаєві, Івано-Франківську, Харкові, Хмельницькому, Вінниці.

Харчова промисловість є основною переробною ланкою агропромислового комплексу, тому вона тісно пов'язана із сільським господарством виробничими зв'язками. Стабільне та ефективне функціонування під-

приємств з виробництва харчових продуктів та напоїв безпосередньо залежить від своєчасного та стабільного завантаження їхніх виробничих потужностей, що в свою чергу залежить від обсягів вироблення сільськогосподарської продукції [1, 9].

До підприємств харчової промисловості, які вносять вагомий внесок у нарощування обсягу виробництва продукції в області, відносяться: ПАТ "Чернівецький олійно-жировий комбінат", ПАТ "Чернівецький хлібокомбінат", ДП "Лужанський експериментальний завод", ПрАТ "Буковинапродукт", ДП "М'ясо Буковини", ПП "Колос", ДП "Неполовецький КХП", ТОВ "ГАЛІС-2000", ВАТ "Роси Буковини", ЗАТ ВКТФ "Буковинка", ВАТ "Новоселицький птахокомбінат".

Конкуренцію у виробництві та реалізації м'ясних і ковбасних виробів ПП "Колос" створюють ВАТ "Чернівцім'ясопромсервіс" та ДП "М'ясо Буковини" Новоселицького птахокомбінату. ВАТ "Чернівцім'ясопромсервіс" щомісячно виробляє до 30 т ковбасних виробів. До традиційних варених ковбас, сосисок, напівкопченостей додалися сиров'ялені ковбаси. Асортимент ковбасних виробів перевищує 30 найменувань. ДП "М'ясо Буковини" крім високоякісних м'ясних і ков-

басних виробів виробляє тверді жирні сири та рибну продукцію в асортименті. Враховуючи, що продукція користується широким попитом у споживачів не тільки в державі, але й за її межами, завод розширює виробництво, використовуючи новітні технології та високоякісну сировину гірської і передгірської зон краю, що відзначається цілющими властивостями і екологічною чистотою.

Лужанський експериментальний спиртзавод – одне з найдавніших підприємств Буковини. У 1910 р. маленьке приватне підприємство розпочало виробляти спирт з картоплі. Поступово виробництво розширювалось, завод розбудувався, збільшуючи свої потужності. Зараз підприємство виробляє спирт етиловий ректифікований вищої очистки, спирт етиловий абсолютований, спирт етиловий технічний. З 2000 р. завод бере участь у реалізації державної програми "Етанол". За 2007-2009 рр. вироблено 4600 т високооктанової кисневої добавки до бензинів (ВКД). Потужності дозволяють щорічно виробляти 7000 тонн ВКД.

На повну потужність працює підприємство Західного регіону, що переробляє олійні культури – Чернівецький олійно-жировий комбінат. З 1998 р. ним, крім насіння соняшнику, освоєно переробку насіння ріпаку і сої та виробництво з них олії. Переробка цих культур дає можливість збільшувати виробничий цикл підприємства до 10-11 місяців, оскільки природно-кліматичні умови області не дозволяють вирощувати достатню кількість соняшнику. За 2008 р. підприємством було перероблено більше 40 тис. тонн олійних культур і вироблено 14 тис. тонн олії рослинної. У 2009 р. виробництво олії зросло майже у 3 рази і становило 36 тис. т. За 2009 р. обсяг продукції у порівнянних цінах на 01.01.2010 р. по ВАТ "Чернівецький олійно-жировий комбінат" склав 270249,7 тис. грн, який відносно попереднього року збільшився на 129,9%. Обсяг продукції в діючих цінах збільшився на 144,4% за рахунок збільшення об'ємів переробки насіння соняшника. За наслідками роботи комбінату за 2009 р. олійно-екстракційним заводом було перероблено 118 099 т насіння олійних культур, з якого все насіння соняшника (це на 76449 т більше ніж у 2008 р.) Всього вироб-

лено 51139 т олії нерафінованої, з якої вся олія соняшникова, вироблено шроту всього 45501 т, з якого весь соняшниковий.

Коефіцієнт використання потужності олійно-екстракційного заводу за 2009 р. склав 95,2%. Олійне виробництво має добрі технологічні показники: вихід олії соняшnikової за звітний період склав 43,3%, вихід шроту соняшnikового – 38,5%. Завдяки активності постачальників давальницької сировини, з якими співпрацює комбінат, стабілізувалась завантаженість виробничих потужностей комбінату, що дало можливість покращати фінансовий стан на підприємстві. Своєчасно проводиться сплата всіх податкових зобов'язань до бюджету, страхових, соціальних виплат та виплат по заробітній платі.

За 2010 р. обсяг продукції у порівнянних цінах на 01.01.2010 р. по ПАТ "Чернівецький олійно-жировий комбінат" склав 380185 тис. грн, який відносно попереднього року збільшився на 140%. Обсяг продукції в діючих цінах зменшився до 92,2% за рахунок зменшення обсягу виробництва олії рафінованої дезодорованої.

За наслідками роботи комбінату за 2010 р. олійно-екстракційним заводом було перероблено 117593 т насіння олійних культур, з якого все насіння соняшника (це майже на рівні попереднього року.) Всього вироблено 51045 т олії нерафінованої, з якої вся олія соняшnikового, вироблено шроту всього – 45969 т, з якого весь соняшниковий.

Коефіцієнт використання потужності олійно-екстракційного заводу за 2010 р. склав 96,7%. Випуск за 2010 р. олії рафінованої дезодорованої склав 5804 т, це на 7842 т менше ніж за 2009 р., це пов'язано з проблемами по збуту олії дезодорованої через перенасичення ринку.

За 2011 р. обсяг продукції у порівнянних цінах по ПАТ "Чернівецький олійно-жировий комбінат" склав 660664 тис. грн, який відносно попереднього року збільшився майже на 110%. Обсяг продукції в діючих цінах збільшився до 146% за рахунок росту ціни на олію та шрот.

За наслідками роботи комбінату за 2011 р. олійно-екстракційним заводом було перероблено 115887 т насіння олійних культур

тур, з якого все насіння соняшника (це майже на рівні попереднього року.) У процентному відношенні це складає 98,5%. Зменшення виникло за рахунок капітального ремонту, який цього року був продовжений за рахунок реконструкції МЕЗА до двох місяців.

Всього вироблено 50510 т олії нерафінованої, з якої вся олії соняшникова, вироблено шроту всього – 46862 т, з якого весь соняшниковий. Коефіцієнт використання потужності олійно-екстракційного заводу за 2011 р. склав 97,1 %.

Випуск за 2011 р. олії рафінованої дезодорованої склав 8275 т, що на 1735 т більше, ніж за 2010 р., що перш за все залежало від замовлень на виробництво олії дезодорованої та проблем збута через перенасичення ринку. Після будівництва дільниці гранулювання на олійно-екстракційному заводі в цьому році розпочато випуск гранульованого соняшникового лушпиння, що склало 3636 т. Завдяки активності постачальників давальницької сировини, з якими співпрацює комбінат, стабілізувалась завантаженість виробничих потужностей комбінату, що дало можливість покращити фінансовий стан на підприємстві.

На досліджуваних підприємствах, яким належить значна роль у розвитку галузі регіону, спостерігається поступове і стабільне нарощування обсягів виробництва. Разом з тим, щоб бути постійно попереду конкурентів та мати прибутковий бізнес у сучасних умовах, керівництву підприємств необхідно приймати правильні управлінські рішення. Без створення ефективної системи планування і управління грошовими потоками це практично неможливо. Адже неплатоспроможність виникає у той момент, коли грошовий потік стає від'ємним. Важливим є те, що така ситуація може трапитися навіть у тому випадку, коли підприємство формально залишається прибутковим. Саме з цим пов'язані проблеми доходних, але неліквідних компаній, які можуть бути на межі банкрутства [6, с. 46]. У Чернівецькій області таких підприємств є більше 100. Найчастіше всі ці проблеми є результатом неправильно організованих платежів або порушення умов здійснення платежів.

В умовах ринкового господарювання

ще однією проблемою, що обумовлює масштаби і темпи розвитку досліджуваних підприємств, є недостатній обсяг і структура грошових ресурсів, які перебувають у їх розпорядженні. Однією з причин дефіциту грошових ресурсів є, зазвичай, низька ефективність їх залучення та використання, обмеженість фінансових інструментів, технологій і механізмів, що застосовуються при цьому. Отже, одним із напрямів подолання дефіциту грошових коштів є формування ефективної системи планування грошових потоків, яка забезпечуватиме досягнення тактичних і стратегічних цілей діяльності підприємства.

Планування грошових потоків – це процес визначення їх обсягів за видами діяльності, часовими інтервалами та напрямками використання з метою забезпечення максимальної синхронізації надходжень і витрат та платоспроможності підприємства. У процесі планування досягається оптимізація грошових потоків, тобто знаходження такого співвідношення між вхідними і вихідними грошовими потоками, між напрямками й умовами залучення та використання грошових коштів, яке дає змогу досягти найкращих результатів діяльності (мінімізації витрат, максимізації прибутку).

Харчова промисловість є гарантом продовольчої безпеки країни. Зниження купівельної спроможності населення внаслідок впливу різного роду зовнішніх і внутрішніх факторів, нестача оборотних коштів для закупівлі сировини, падіння рівня прибутковості переробних підприємств та збитковості сільського господарства, поширення цінової диспропорції між харчовою промисловістю та сільським господарством, яка спровокувала розрив зв'язків, є чинниками, які негативно впливають на розвиток галузі.

Розвиток харчової промисловості має важливе соціально-економічне значення для Чернівецької області і є одним з основних видів економічної діяльності в регіоні. Виробництво харчових продуктів, напоїв є не тільки завершальною ланкою виробництва харчових продуктів, а й інтегратором ефективного функціонування всього продовольчого комплексу. Від рівня економічного розвитку, стабільності функціонування залежить стан економіки, розвиток внутрішнього і

зовнішнього ринків, соціальний захист і наповненість споживчого ринку в області.

Разом з тим неефективність використання грошових ресурсів призводить до низької платоспроможності підприємств і, як наслідок, до можливих перебоїв у постачанні, виробництві та реалізації продукції, до невиконання плану прибутку, зниження рентабельності підприємств, до загрози економічних санкцій.

Рациональне ж формування грошових потоків сприяє ритмічності операційного циклу підприємства і забезпечує зростання обсягів виробництва та реалізації продукції. При цьому будь-яке порушення платіжної дисципліни негативно позначається на формуванні виробничих запасів сировини і матеріалів, рівні продуктивності праці, реалізації готової продукції, становищі підприємства на ринку і т.п.

Сучасний етап розвитку ринкової економіки характеризується частими та швидкими змінами внутрішнього і зовнішнього середовища функціонування господарських суб'єктів, вимагає підвищення еластичності організації, тобто вміння швидко виявляти такі зміни в напрямках діяльності і зосереджувати обмежені ресурси на життєво важливих, пріоритетних цілях. Таким чином, планування грошових потоків в цілому є важливим елементом фінансової політики підприємства, воно наскрізь охоплює всю систему управління підприємства. Важливість та значення планування грошових потоків важко переоцінити, адже від його якості та ефективності залежить не тільки стійкість підприємств у конкретний період часу, а й можли-

вість подальшого їх розвитку, досягнення фінансового успіху для забезпечення як тактичних, так і стратегічних цілей.

Література

1. Мостенська Т.Л. Стан та перспективи розвитку ринку продовольчих товарів в Україні / Т.Л. Мостенська // Харчова і переробна промисловість: Щомісячний науково-виробничий журнал. – 2009. – № 1. – С. 8-12.
2. Бланк І.О. Управління фінансовою безпекою підприємств / І.О. Бланк. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2004. – 784 с.
3. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека та розвиток харчової промисловості України крізь виклики сучасності / Є.В. Хлобистов, Л.В. Дейнеко, М.П. Купчак. – Економічні науки. Серія «Економічна теорія та економічна історія». Збірник наукових праць ЛНТУ. – Вип. 6 (23). – Ч. 2. – Луцьк, 2009. – С. 1-14.
4. Білик М.Д. Роль стабільної діяльності підприємств у їх фінансовій безпеці / М.Д. Білик // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. – № 4 (83). – С. 129-133.
5. Офіційний сайт Головного управління статистики у Чернівецькій області [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cv.ukrstat.gov.ua>.
6. Роговий А.В. Концептуальні засади розвитку фінансового планування в системі менеджменту акціонерного товариства / А.В. Роговий // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 1. – С. 45-50.
7. Білик М.Д. Фінансове планування на підприємстві в сучасних умовах / М.Д. Білик // Фінанси України. – 2006. – № 4. – С. 133-141.

Надійшла до редакції 04.12.2012 р.